

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 378.091.212:005.963-043.86(430)«1950/1960»(045)
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.73-1.1>

О. О. Бабакіна

кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНІ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ В 50–60-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

Статтю присвячено аналізу ідейно-політичних, соціально-економічних та організаційно-педагогічних передумов розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти (СПК НПП ЗВО) Німеччини в 50–60-ті роки ХХ століття. Для вирішення даного завдання були вибрані такі методи: ретроспективний, історико-порівняльний, порівняльно-зіставний, хронологічний аналіз першоджерел, класифікація та систематизація теоретичних і статистичних даних, а також структурно-функціональний аналіз – з'ясування структури та функціонування системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти незалежних держав Німеччини (Німецька Демократична Республіка і Федеративна Республіка Німеччина), відображення зв'язків із напрямками загальної політики цих країн. Аналіз першоджерел дозволив з'ясувати ідейно-політичні, соціально-економічні й організаційно-педагогічні передумови досліджуваного явища, визначити чинники й етапи розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти Німеччини в 50–60-ті роки ХХ століття. Для визначення ідейно-політичних передумов розвитку досліджуваного явища було здійснено аналіз державної політики в галузі вищої освіти та системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти (центри дидактики вищої школи) Східної (Німецька Демократична Республіка) та Західної Німеччини (Федеративна Республіка Німеччина). З'ясовано, що політика уряду Німецької Демократичної Республіки та відповідних органів виконавчої влади була спрямована на розвиток освіти, збільшення кількості освітніх установ, зокрема й університетів, відкриття нових спеціальностей, спеціалізацій, відповідно зросла кількість науково-педагогічних працівників, що сприяло розвитку системи підвищення їхньої кваліфікації. Виявлено загальну тенденцію соціально-економічного розвитку незалежних держав Німеччини (Німецька Демократична Республіка і Федеративна Республіка Німеччина): упровадження прогресивних фінансових реформ у галузі вищої освіти та системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти незалежних держав Німеччини. Виявлено, що до організаційно-педагогічних умов, які сприяли розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти Німеччини в 50–60-ті роки ХХ століття, належать: відродження економічного потенціалу Федеративної Республіки Німеччина і перетворення її на передову державу Західної Європи, «німецьке економічне диво»; динамічне відродження вищої освіти загалом та системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти / центрів дидактики вищої школи зокрема, розроблення нових, удосконалення наявних законодавчих документів для вирішення наявних у 50–60-ті роки ХХ століття проблем у вищій освіті загалом та в системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти зокрема; створення державних органів виконавчої влади та реорганізація закладів вищої освіти незалежних держав Німеччини (Німецька Демократична Республіка і Федеративна Республіка Німеччина); підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти незалежних держав Німеччини (Німецька Демократична Республіка і Федеративна Республіка Німеччина); використання закордонного досвіду; реорганізація, реструктуризація й інституціоналізація закладів вищої освіти і системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти / центрів дидактики вищої школи незалежних держав Німеччини (Німецька Демократична Республіка і Федеративна Республіка Німеччина).

Ключові слова: СПК НПП ЗВО Німеччини, центр дидактики вищої школи (ЦДВШ), ідейно-політичні, соціально-економічні та організаційно-педагогічні передумови.

Постановка проблеми. Під впливом змін, які охоплюють усі сфери життєдіяльності суспільства нашої країни, набуває актуальності оновлення системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, реформування її цілей, завдань і функцій. Запорукою успішної реалізації завдань у руслі підвищення кваліфікації є вивчення досвіду закордонних країн, серед яких науковий інтерес становить, зокрема, освітня практика Німеччини.

Історіографічний аналіз доводить, що, незважаючи на наявність різних наукових робіт, у яких досліджуються окремі питання розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти (далі – СПК НПП ЗВО), центрів дидактики вищої школи (далі – ЦДВШ) Німеччини, немає систематизованих досліджень, що демонструють повну картину змін у СПК НПП у 50–60-ті рр. ХХ ст.; не проаналізовано послідовний процес розвитку СПК НПП ЗВО (ЦДВШ) у німецьких державах; не відображено зміни у структурі та змісті розвитку досліджуваного явища. А отже, актуальним є вивчення даної проблеми у визначених хронологічних межах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми формування та розвитку вищої освіти загалом та СПК НПП ЗВО (ЦДВШ) незалежних держав Німеччини зокрема були темами наукових розвідок багатьох закордонних науковців. Проблеми вищої освіти, розбудови нормативно-правового забезпечення освітнього процесу, питання організації курсів ПК НПП ЗВО (ЦДВШ) у Німеччині розглядали закордонні дослідники: О. Анвайлер (O. Anweiler), З. Баске (S. Baske), Б. Берендт (B. Berendt), К. Борхард (K. Borchard), М. Вальтер (M. Walter), Х. Вебер (H.-J. Weber), В. Веблер (W. Webler), К. Геллерт (C. Gellert), О. Герц (O. Hertz), З. Дані (S. Dany), Е. Швертнер (E. Schwertner), F. Ziegele, П. Каупп (P. Kaupp), С. Кіль (S. Kiel), Б. Кем (B. Kehm), О. Конрад (O. Konrad), М. Крюгер (M. Krueger), Х. Леман (H. Lehmann), Є. Майєр (E. Mayer), К. Майєр (K. Mayer), Х. Моле (H. Mohle), Р. Мюллер (R. Müller), П. Нікітін (P. Nikitin), Х. Пайзерт (H. Peisert), П. Пастернак (P. Pasternack), Р. Ритлевські (R. Rytlewsky), Дж. Хабермас (J. Habermas), Л. Хубер (L. Huber), К. Штробель (K. Strobel), Р. Шульмайстер (R. Schulmeister), Й. Шульц (J. Schulz), Х. Щельський (H. Schelsky), а також вітчизняні: Н. Абашкіна, В. Андрущенко, Л. Берлінська, Е. Богів, В. Гаманюк, Т. Голуб, М. Дужа-Задорожна, М. Желуденко, Т. Зданюк, Т. Коваль, В. Кремень, В. Луговий, В. Максимчук, Н. Махиня, І. Мельничук, Н. Ничкало, О. Нойманн, Ю. Пивовар, Л. Покроєва, С. Савченко, А. Сбруєва, С. Сисоєва, В. Солощенко, О. Сухомлинська, Н. Терентьєва, С. Толочко, Л. Хоружа, Л. Чухно, Л. Шеремет, М. Яремчук та інші.

Мета статті. Проаналізувати та виокремити ідейно-політичні, соціально-економічні й органі-

заційно-педагогічні передумови розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти Німеччини в 50–60-ті рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Істотним чинником підвищення кваліфікації НПП ЗВО в Німеччині був розвиток центрів дидактики вищої школи (ЦДВШ). Відзначимо, що зміст поняття «центр дидактики вищої школи» у німецькій науковій історико-педагогічній літературі аналогічний змісту поняття «система підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти» в україномовній довідково-енциклопедичній та історико-педагогічній літературі, отже у подальшому будемо використовувати скорочення СПК НПП ЗВО (ЦДВШ).

Відповідно до алгоритму даної наукової розвідки з'ясуємо ідейно-політичні, соціально-економічні й організаційно-педагогічні передумови досліджуваного явища.

Для визначення ідейно-політичних передумов розвитку досліджуваного явища вважаємо за потрібне проаналізувати державну політику в галузі вищої освіти й у СПК НПП ЗВО (ЦДВШ) Східної (Німецька Демократична Республіка (далі – НДР)) та Західної Німеччини (Федеративна Республіка Німеччина (далі – ФРН)). Передумовами ідейно-політичного характеру вважаємо централізовану державну освітню політику уряду НДР, ідеологічним підґрунтям якої була марксистсько-ленінська теорія.

Історико-порівняльний, порівняльно-зіставний та хронологічний аналіз історичного періоду (50–60-ті рр. ХХ ст.), відповідно до теми дослідження, вважаємо за доцільне розпочати з 1949 р. – заснування НДР. Політика уряду НДР у галузі освіти цих часів спиралась на марксистсько-ленінську ідеологію та соціалістичні принципи. Освітня політика у Східній Німеччині на той час була централізованою, підпорядковувалася Міністерству вищої освіти [19, с. 204], а ідеологічним підґрунтям були накази генерального секретаря партії Вальтера Ульбріхта, рішення політбюро Соціалістичної єдиної партії Німеччини, секретаріату ЦК, накази Міністерства вищої освіти та рішення, що ухвалювалися на конференціях університетів Східної Німеччини [4, с. 75].

Викорінення нацизму призвело до змін у системі вищої освіти: надавалися освітні послуги всьому населенню НДР, НПП мали можливість підвищувати власну професійну кваліфікацію як у споріднених ЗВО країни, так і у країнах соціалістичного табору; упроваджувалися німецькі традиції і соціалістичні ідеї у вищій школі. Едвін Швертнер (E. Schwertner) – дослідник, який жив і працював у НДР та був прихильником соціалістичного устрою, у роботі «Політика СЄПН в області науки і вищої школи (1945/46–1966)» [22] характеризу-

вав освітню політику в період 50–60-х рр. ХХ ст. і зазначав, що основне завдання партії полягало в демократизації і денацифікації суспільства.

У 1965 р. ухвалений новий Закон «Про єдину соціалістичну систему освіти», у якому вперше були визначені суспільні відносини, що мали місце у процесі реалізації законних прав особистості на освіту; права й обов'язки всіх суб'єктів освітнього процесу; структуровано освітні установи, починаючи із закладів дошкільної освіти і закінчуючи закладами вищої освіти НДР. У систему управління ЗВО було запроваджено принцип «демократичного централізму». Для набуття або розвитку професійних знань, умінь та навичок, у межах професійної діяльності, наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників зобов'язували проходити курси ПК [6].

Г. Леманн (H. Lehmann) у роботі «Сутність та завдання університетської освіти» [18, с. 11], на підставі проаналізованих нормативно-правових документів, обґрунтував, що СПК НПП ЗВО (ЦДВШ) НДР почала формуватися в кінці 50-х рр. ХХ ст., її ідеологічним підґрунтям була марксистсько-ленінська теорія.

У статті «Об'єктивні соціальні вимоги щодо подальшого підвищення якості освіти та навчання» П. Фідлер (P. Fiedler) висунув вимоги щодо змісту курсу педагогіки вищої школи у СПК НПП ЗВО (ЦДВШ): вирішення завдань ідейного виховання на підставі програмних рішень СЄПН; викладачі повинні бути політично грамотними й ідейно стійкими, виховувати ідеї марксизму-ленінізму серед здобувачів вищої освіти під час освітнього процесу; для ефективності ПК НПП ЗВО необхідно запроваджувати в освітній процес курс педагогіки вищої школи [11, с. 12–13].

Авторський колектив у складі Р. Келера (R. Keller), А. Крауса (A. Kraus), В. Метфесзеля (W. Metfeszela) у дослідженні «Історія вищої школи Німецької Демократичної Республіки (1945–1961 рр.)» [17] розглядав розвиток вищої школи НДР у ці часи як період найбільш стрімкого розвитку системи вищої освіти Східної Німеччини.

Отже, політика уряду НДР та відповідних органів виконавчої влади була спрямована на розвиток освіти, збільшення кількості освітніх установ, зокрема й університетів, відкриття нових спеціальностей, спеціалізацій, відповідно зросла кількість НПП, що сприяло розвитку системи підвищення їхньої кваліфікації.

Соціально-економічними передумовами розвитку СПК НПП ЗВО (ЦДВШ) незалежних держав ФРН та НДР вважаємо:

1) гуманістичний характер внутрішньої політики уряду НДР: запровадження низки реформ, що сприяли соціально-економічному росту і покращенню матеріального становища населення (життєвий рівень громадян НДР був вищим, ніж рівень

життя населення інших соціалістичних країн). Соціально-економічний розвиток після проголошення НДР передусім спирався на структуру економіки Радянського Союзу і відбувався директивно-планово – за п'ятирічними планами. Проте планове ведення господарства призвело до зборони самостійної діяльності всього населення, зокрема і НПП; до повної ліквідації середнього класу як основи розвитку економіки; роботу приватних підприємств призупинено. Унаслідок цього соціально-економічне становище було на низькому рівні порівняно із західними країнами та ФРН;

2) відродження економічного потенціалу ФРН і перетворення її на передову державу Західної Європи, «німецьке економічне диво».

У 50-х рр. ХХ ст. в Західній Німеччині відбулися масштабна модернізація та впровадження інноваційних технологій у всі галузі промисловості, завдяки чому і почалося «економічне диво» у Німеччині [8, с. 293].

«Німецькому «економічному диву» сприяли такі чинники: у ході війни значною мірою вдалося зберегти промисловий потенціал Західної Німеччини; невеликі репарації (відповідали 5% промислового потенціалу); велика кількість дешевої робочої сили (із Східної Пруссії, Судетів репатрійовані понад 10 млн німців); кошти за «планом Маршалла» йшли головним чином на оновлення виробництва, створення нових галузей (електроніка, нафтохімія та інші); великий попит на всі види продукції; невеликі воєнні витрати; розвиток нових наукомістких галузей, широке впровадження досягнень НТР; використання світового досвіду, зарубіжних ліцензій та патентів тощо; працелюбність, дисциплінованість, цілеспрямованість і талант німецької нації» [1].

Позитивним наслідком цього процесу, відповідно до теми дослідження, вважаємо проведення фінансової реформи після внесення урядом Західної Німеччини в 1969 р. змін до Конституції країни, завдяки яким фінансування вищої освіти набуло автономності [21].

У результаті здійснення ретроспективного, історико-порівняльного, порівняльно-зіставного, хронологічного аналізу першоджерел і узагальнення всіх вищенаведених фактів у визначених хронологічних межах (50–60-ті рр. ХХ ст.) виявлено загальну тенденцію соціально-економічного розвитку незалежних держав Німеччини (НДР і ФРН): упровадження прогресивних фінансових реформ у галузі вищої освіти та СПК НПП ЗВО незалежних держав Німеччини. У досліджуваний період в обох незалежних державах Німеччини (НДР і ФРН) спостерігалися вагомні трансформації в освітній сфері, підставою для яких стали визначені вище ідейно-політичні та соціально-економічні передумови розвитку СПК НПП ЗВО, що спричинили організаційно-педагогічні передумови досліджуваного явища.

До організаційно-педагогічних умов, що сприяли розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти Німеччини в 50–60-ті рр. ХХ ст., ми відносимо:

1. Оформлення нормативно-правової бази та створення нових державних органів виконавчої влади, які забезпечували вдосконалення змісту вищої освіти та СПК НПП ЗВО (ЦДВШ) незалежних держав Німеччини (ФРН і НДР).

У 1957 р. відбулося створення Ради наук (Wissenschaftsrat), яка «представляла інтереси федеральних земель у справі розвитку науки в університетах та науково-дослідних інститутах. Німецький учений О. Бартц (О. Bartz) проаналізував структуру і завдання Ради з науки. Серед основних завдань цієї інституції вчений виокремлює надання консультацій федеральним землям у питаннях змісту та структурного розвитку науки, досліджень і вищої освіти. Рада з науки сприяє забезпеченню міжнародної конкурентоспроможності науки та досліджень у Німеччині на національному та європейському рівнях. Її рекомендації пов'язані також із фінансовим забезпеченням університетів щодо науки в університетах та задоволенням потреб соціального, культурного й економічного життя» [2, с. 166].

У 1959 р. заснована центральна комісія з питань підвищення кваліфікації НПП ЗВО при державному секретаріаті вищої освіти НДР. Метою її створення, поряд із підтримкою діяльності НПП ЗВО, було розроблення концепцій організації ПК НПП ЗВО і забезпечення розвитку педагогіки вищої школи [16].

У 1965 р. ухвалений Закон «Про єдину соціалістичну систему освіти» (НДР) [14, с. 14], що регулював основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування соціалістичної системи освіти, поєднання освіти з наукою та промисловістю з метою підготовки високоосвіченого, конкурентоспроможного фахівця, вихованого на ідеях марксизму-ленінізму.

Ухвалення цього Закону сприяло розвитку СПК НПП ЗВО (ЦДВШ) НДР [6, с. 16]. У ньому декларувалася необхідність пришвидшення науково-технічної модернізації вищої школи, наголошувалося на пріоритеті наукових досліджень ЗВО та заохоченні викладачів підвищувати кваліфікацію через навчання в аспірантурі або докторантурі. Також посилювалася значущість післядипломної та професійної освіти Східної Німеччини [6, с. 21].

У 1969 р. засновано Федеральне міністерство освіти, науки і технологій ФРН, «<...> на яке було покладено відповідальність за контроль наукової діяльності та роботу аспірантур і докторантур при ЗВО або наукових установах. До основних завдань Міністерства входило планування освітньої політики і дослідницької діяльності, розвиток професійної освіти, регулювання правового поля

університетської освіти. Міністерство займалося також питаннями підвищення кваліфікації НПП ЗВО та сприяння їхній науковій, науково-дослідній діяльності» [1, с. 37].

У 1969 р. засновано Міністерство вищої професійної освіти (пізніше – Центральний інститут вищої освіти), в обов'язки якого входили, серед іншого, збір, обробка інформації, координація діяльності та контроль за виконанням управлінських рішень організаційних структурних форм ПК НПП ЗВО нижчого рівня.

Також у 1969 р. ухвалений бундестагом ФРН Закон «Про професійну освіту», згідно з яким у Західній Німеччині було офіційно визнано та затверджено на законодавчому рівні дуальну систему освіти, а її вдосконалення здійснено через уведення «Структурного плану професійної освіти» [5]. Цей Закон нами введено до переліку нормативно-правових документів, оскільки, на наш погляд, він опосередковано стосується досліджуваного явища. Цим Законом передбачалося періодичне вдосконалення фахових знань, умінь і навичок викладачів, які працювали у відповідних освітніх установах, адже завдяки «економічному диву» здобувачів професійної освіти навчали використовувати інноваційні технології у практичній діяльності. У 1969 р. ухвалений Закон «Про захист працюючої молоді», зміст якого закріплював права й обов'язки працюючої молоді, що були прописані в Законі «Про професійну освіту».

2. Масові протести у ЗВО незалежних держав ФРН і НДР через невдоволення якістю освітнього процесу (студентство) та неможливість підвищувати власну фахову кваліфікацію (НПП).

Варто зауважити, що уряд Західної Німеччини до об'єднання не приділяв належної уваги розвитку системи вищої освіти загалом та СПК НПП ЗВО зокрема – в умовах відновлення ідейно-політичної й економічної систем країни панівні партії Християнсько-демократичний союз (далі – ХДС) (ФРН) і Християнсько-соціальний союз (далі – ХСС) (партія в Баварії) фінансово не підтримували систему вищої освіти. У 50–60-х рр. ХХ ст. уряд ФРН підтримував деїдеологізацію політики в галузі освіти, водночас не приділяв належної уваги СПК НПП ЗВО (ЦДВШ) в умовах наявної ідейно-політичної та соціально-економічної системи держави, зокрема не вкладав необхідних інвестицій у цю систему. Це призвело до зниження якості ПК НПП ЗВО, і як наслідок – до погіршення якості навчання студентів. Підтвердженням даних висновків вважаємо наявні історичні факти цих років: наприкінці 60-х рр. ХХ ст. – студентські рухи окремих університетів та загальний рух «Об'єднання німецьких студентських організацій».

Як зазначає Л. Хубер (L. Huber) у роботі «Про ситуацію університетської дидактичної підготовки викладачів університету та її значення для дидак-

тичної стратегії університету» [15], студентство висловлювало своє невдоволення щодо якості викладання окремих дисциплін, їх не влаштували методики проведення практичних, лабораторних та семінарських занять; лекції, що читали начебто «висококваліфіковані» професори, не були достатньо інформативними й актуальними, читались «сухо», не викликали інтерес до подальшого вивчення дисципліни та подальшого занурення в конкретну наукову галузь. Ці факти свідчать про недостатній рівень фахової компетентності НПП ЗВО на той час. Підтвердження цьому знаходимо у праці Г. Евальда (G. Ewald) «Вчителі вчать вчитися»: «Не можна більше миритися з тим, що єдиними дилетантами серед усіх вчителів є викладачі ЗВО» [10].

Подібна ситуація спостерігалася і у НДР. Як зазначає С. Баске (S. Baske) у фундаментальній праці «Освітні дисципліни та пріоритети досліджень у НДР» [3, с. 211], протягом 60-х рр. XX ст. у НДР також відбувалися спільні протести здобувачів вищої освіти та професорсько-викладацького складу через заборону їм навчатися та підвищувати рівень власної професійної компетентності в капіталістичних країнах. Ці події сприяли подальшому реформуванню освітньої системи загалом та розвитку СПК НПП ЗВО (ЦДВШ) НДР зокрема.

Проте, спираючись на вищенаведені факти та порівняльно-історичний, порівняльно-зіставний та хронологічний аналіз опублікованих оригінальних джерел німецькою мовою С. Баске (S. Baske), Г. Леманна (H. Lehmann), Е. Швертнера (E. Schwertner), Д. Шпіндлера (D. Spindler) [3; 18; 22], наукової історико-педагогічної літератури [7; 13], можна зробити висновок, що із середини 60-х рр. XX ст. вища освіта загалом і СПК НПП ЗВО (ЦДВШ) незалежних держав Німеччини (ФРН і НДР) зокрема потребували реформування і модернізації.

3. Реорганізація, реструктуризація й інституціоналізація закладів вищої освіти і СПК НПП ЗВО (ЦДВШ) незалежних держав Німеччини (НДР і ФРН).

С. Баске (S. Baske) зазначає, що період 60-х рр. XX ст. був періодом реформ в освітній галузі, спрямованих на реорганізацію й інституціоналізацію закладів вищої освіти НДР [4, с. 80].

«У цей період було засновано 24 нові університети, що додалися до 26 класичних університетів. Протягом десяти років зросла кількість професорів, а також майже втричі кількість наукових співробітників. У цей період було запроваджено рівність можливостей для жінок у науці та фінансова допомога студентам із малозабезпечених сімей» [12, с. 19].

Німецький дослідник історії університетської освіти Г. Турнер (G. Turner) уважав період 1945–1955 рр. періодом відновлення університе-

тів та відновлення статусу професорів-ординаріїв: «Посади професорів-ординаріїв (Ordentlicher Professor) займали професори, які були завідувачами кафедри. Посада «професор-ординарій» проіснувала до кінця 60-х рр., коли студентство почало протестувати проти привілейованих посад професорів та традицій університету. У відповідь на вимоги студентства, яке виступало проти елітаризму в університетській освіті, під час протестів посаду «професор-ординарій» було замінено на «завідувач кафедри» [24, с. 17]».

Із 1969 р. у СПК НПП ЗВО (ЦДВШ) НДР існували як очна, так і заочна форми ПК. Наприклад, «у 1967–1969 рр. адміністрація відділення педагогіки вищої школи в секції «Педагогіка-психологія» університету Росток запропонувала «молодим» НПП за фахом «Медицина» заочний чотирисеместровий курс підвищення кваліфікації в галузі педагогіки із подальшим складанням іспитів» [20].

За сприяння роботи комісії з питань підвищення кваліфікації НПП ЗВО при державному секретаріаті вищої освіти курс «Педагогіки вищої школи» у НДР був визнаний необхідним у СПК НПП ЗВО (ЦДВШ) і включав чотири дисципліни (основи педагогіки вищої школи, теорія виховання у вищій школі, дидактика вищої школи, методика викладання у вищій школі) [18, с. 15].

Вищенаведені історичні факти та цитати з наукових доробків учених дозволили з'ясувати, що у Східній Німеччині у СПК обов'язковим був повний курс педагогіки вищої школи, що, безумовно, сприяв підвищенню кваліфікації НПП ЗВО, а в Західній Німеччині – лише розділ педагогіки вищої школи – дидактика вищої школи.

У 1968 р. відбулася федеральна конференція асистентів на тему: «Концепція розвитку вищої освіти». Метою цієї конференції було знаходження відповідей на наявні на той час освітні проблеми та шляхів їх вирішення. У її межах було запропоновано: заснувати штатні кафедри педагогіки вищої школи з обов'язковим здійсненням наукової діяльності; організувати взаємообмін досвідом між представниками різних кафедр, факультетів, ЗВО; створити науково-педагогічні інститути із залученням кращих і досвідчених НПП із різних галузей науки для забезпечення ефективного ПК, передусім «молодих» НПП ЗВО [7, с. 47].

До організаційно-педагогічних передумов розвитку СПК НПП ЗВО (ЦДВШ) у Німеччині (ФРН і НДР) можна також віднести використання закордонного досвіду. Із середини 1960-х рр. ПК НПП ЗВО ФРН здійснювалося в центрах підвищення кваліфікації Великобританії, Бельгії, Франції, Швеції, Данії, Швейцарії й інших розвинутих капіталістичних країн [23] та НДР – у республіках Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР) й інших країнах соціалістичної співдружності.

У питаннях вищої освіти загалом та ПК НПП зокрема уряд НДР плідно співпрацював із відповідними структурами СРСР та іншими соціалістичними країнами, проводив конференції міністрів вищої школи соціалістичних країн та укладав договори про співпрацю окремих вищих шкіл, що сприяло розвитку СПК НПП ЗВО (ЦДВШ).

Підтвердження активного використання даної форми ПК НПП ЗВО ФРН знаходимо у змісті доробку Л. Елтона (L. Elton) та К. Сіммондза (K. Simmonds) «Розвиток персоналу у закладах вищої освіти» [23], у якому аналізувалися: робота комітету з організації підвищення кваліфікації НПП ЗВО (Co-ordinating Committee for the Training of University Teachers); діяльність асоціації викладачів ЗВО (Association of University Teachers), що сприяла взаємообміну досвіду НПП із різних країн за програмами як із відривом, так і без відриву від освітнього процесу (In-service і Teilzeitprogramme); статті в наукових виданнях "Nexus" та "Impetus", присвячених питанням ПК НПП ЗВО за кордоном; матеріали наукових, науково-практичних, науково-методичних конференцій, що проводилися центрами підвищення кваліфікації НПП і товариством досліджень у галузі вищої освіти (Society for Research in Higher Education, SRHE).

Аналіз роботи Е. Етмінана (E. Etminan) і Р. Зелла (R. Sell) «Цілі та здійснення підвищення кваліфікації НПП та подальшого розвитку освіти у ЗВО» [9, с. 3] свідчить, що центри ПК НПП ЗВО ФРН були створені за зразком СПК НПП ЗВО англійських країн та використовували у своїй діяльності позитивний досвід цих країн.

У результаті узагальнення вищенаведених фактів можемо дійти висновку, що в досліджуваних хронологічних межах (50–70-ті рр. ХХ ст.) відбувався розвиток СПК НПП ЗВО Німеччини (НДР і ФРН) завдяки взаємообміну досвідом НПП із різних країн.

Висновки і пропозиції. У результаті проведеного аналізу ідейно-політичних, соціально-економічних і організаційно-педагогічних передумов розвитку системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти Німеччини в 50–60-ті рр. ХХ ст. ми виокремили такі тенденції цього процесу: запровадження прогресивних фінансових реформ (що сприяли соціально-економічному росту та покращенню матеріального становища населення (життєвий рівень громадян НДР був вищим, ніж рівень життя населення інших соціалістичних країн)) у галузі вищої освіти та СПК НПП ЗВО незалежних держав Німеччини; відродження економічного потенціалу ФРН, перетворення її на передову державу Західної Європи, «німецьке економічне диво»; динамічне відродження вищої освіти загалом та СПК НПП ЗВО (ЦДВШ) зокрема: розроблення нових, удосконалення чинних законодавчих доку-

ментів для вирішення наявних у 50–60-ті рр. ХХ ст. проблем у вищій освіті загалом та у СПК НПП ЗВО зокрема (відбувалися масові спільні протести здобувачів вищої освіти та професорсько-викладацького складу ЗВО незалежних держав ФРН та НДР через їхнє невдоволення розвитком фахових компетентностей та неможливість підвищувати власну професійну кваліфікацію); створення державних органів виконавчої влади та реорганізація закладів вищої освіти незалежних держав Німеччини (ФРН і НДР); ПК НПП ЗВО незалежних держав Німеччини (ФРН і НДР) через використання закордонного досвіду.

Список використаної літератури:

1. Гаврилюк А. Тенденції розвитку класичних університетів Німеччини : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 2016. 228 с.
2. Bartz O. Wissenschaftsrat : Entwicklungslinien der Wissenschaftspolitik in der Bundesrepublik Deutschland, 1957–2007. Stuttgart : Steiner, 2007. 312 s.
3. Baske S. Erziehungswissenschaftliche Disziplinen und Forschungsschwerpunkte in der DDR. Berlin : Duncker & Humblot, 1986. 216 s.
4. Baske S., Engelbert M. Zwei Jahrzehnte Bildungspolitik in der Sowjetzone Deutschlands : dokumente. Heidelberg : Quelle & Meyer, 1966. № XI. Teil 1 : 1945–1958. 484 s.
5. Berufsbildungsgesetz (BBjG) : vom 14 August 1969, zuletzt geändert durch den Einigungsvertrag : vom 31 August 1990 in Verbindung mit dem Einigungsvertragsgesetz vom 23. September 1990. *Ausbildung und Beruf, Rechte und Pflichten während der Berufsausbildung* / Bonn (Hrgs.) Der Bundesminister für Bildung und Wissenschaft, 1990. S. 208.
6. Buck-Bechler G. Das Hochschulsystem im gesellschaftlichen Kontext. *Hochschulen in den neuen Ländern der Bundesrepublik Deutschland* : Ein Handbuch zur Hochschulerneuerung / Hans-Dieter Schaeffe, Carl-Hellmut Wagemann. Weinheim, 1997. S. 11–45.
7. Dany S. Start in die Lehre. Qualifizierung von Lehrenden für den Hochschulalltag. Berlin : Lit Verlag Dr. W. Hopf, 2007. 235 s.
8. Ellwein T. Die deutsche Universität vom Mittelalter bis zur Gegenwart. Frankfurt/M., 1992. 346 s.
9. Etminan E., Sell R. Zielsetzungen und Verwirklichung hochschuldidaktischer Aus- und Weiterbildung. *Angewandte Hochschuldidaktik – Konzeption, Praxis, Bewertung*. Weinheim, Basel, Beltz, 1984. S. 2–30.
10. Ewald G., Figge U. L. Lehrende lernen das Lehren. Zur pädagogischen Ausbildung von Hochschullehrern. Hamburg : AHD, 1978. 151 s.
11. Fiedler P. Objektive gesellschaftliche Anforderungen an die weitere Erhöhung der Qualität von

- Erziehung und Ausbildung. *Materialien der Zentralen Arbeitstagung Hochschulpadagogik. Fachschulpadagogik*, am 8 und 9 Februar 1980. Leipzig : Ministerium für Hoch- und Fachschulwesen, Inst. für Hochschulbildung, 1980. S. 7–40.
12. Framhein G. Alte und neue Universitäten. Einzugsbereiche und Ortswahl der Studenten, Motive und Verhalten. Bock, 1983. 159 s.
13. Führ C., Furck C.-L. Handbuch der deutschen Bildungsgeschichte. München : C.H. Beck, 1998. № XXIV. Band 6/2 : 1945 bis zur Gegenwart. Deutsche Demokratische Republik und neue Bundesländer. 468 s.
14. Führ Ch. Deutsches Bildungswesen seit 1945. Bonn : Inter Nationes, 1996. 342 s.
15. Huber L. Zur Lage der hochschuldidaktischen Fortbildung von Hochschullehrern – und zu ihrer Bedeutung für die hochschuldidaktische Strategie / IZHD (Interdisziplinäres Zentrum für Hochschuldidaktik). *Hochschuldidaktische Fortbildung für Hochschullehrer. Aufgaben und Erfahrungen. Hochschuldidaktische Arbeitsberichte*. Hamburg : IZHD, 1980. Band 12. S. 1–37.
16. Jackstel K., Olbertz J.H. “Hochschulpadagogik?”. *Hochschulwesen*. 1991. № 3. S. 120–124.
17. Köhler R., Kraus A., Methfesscl W. Geschichte des Hochschulwesens der Deutschen Demokratischen Republik (1945–1961) : Überblick. Berlin : Berlin Inst. für Hochschulbildung, 1976. 46 s.
18. Lehmann H. Wesen und Aufgaben der Hochschulpadagogik. *Einführung in die Hochschuldidaktik. Sammelband. Zur Vorbereitung, Durchführung und Auswertung von Lehr- Studienprozessen*. Berlin : VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1978. S. 10–15.
19. Nietsch W. Hochschule in der Demokratie: Kritische Beiträge zur Erbschaft und Reform der deutschen Universität. Luchterhand, 1965. 490 s.
20. Riethling, A.-K., Werner H. Zusatzstudium Hochschulpadagogik. *Das Hochschulwesen*. 1970. № 5. S. 51–52.
21. Rytlewski R. Entwicklung und Struktur des Hochschulwesens in der DDR. *Vergleich von Bildung und Erziehung in der Bundesrepublik Deutschland und in der Deutschen Demokratischen Republik*. Köln, 1990. S. 414–424.
22. Schwertner E., Kempke A. Zur Wissenschafts- und Hochschulpolitik der SED (1945/46–1966). Berlin : Dietz, 1967. 104 s.
23. Teather D.C.B. Staff Development in Higher Education : An International Review and Bibliography. London : Kogan Page, 1979. 336 s.
24. Turner G. Von der Universität zur university: Sackgassen und Umwege der Hochschulpolitik seit 1945. Berlin, 2013. 93 s.

Babakina O. Ideological-political, socio-economic and organizational-pedagogical preconditions for advancing the system of academic staff professional development in Germany during the 1950–1960s

The article deals with analysing in detail ideological-political, socio-economic and organizational-pedagogical preconditions for advancing the system of academic staff professional development in Germany during the 1950–1960s. To solve this problem, the following methods were chosen: retrospective, comparative-historical and historical-logical retrospective, historical-comparative, comparative-contrastive, chronological analysis of primary sources, classification and systematization of theoretical and statistical data, as well as structural-functional analysis – clarifying the structure and functions of the system of academic staff professional development in East and West Germany and demonstrating relations with the general policy of the countries. The analysis of primary sources allowed to clarify ideological, political, socio-economic and organizational-pedagogical preconditions of the phenomenon under study, to determine the factors and stages of advancing the system of academic staff professional development in Germany during the 1950–1960s. To determine the ideological and political preconditions for developing the phenomenon under study, an analysis of state policy in the field of higher education and in the the system of academic staff professional development of East and West Germany was carried out. It was found out that the policy of the East Germany government and relevant executive bodies was aimed at developing education, increasing the number of educational institutions, including universities, opening new specialties, specializations, respectively, increased the number of academic staff, which contributed to training development. The general tendency of socio-economic development of East and West Germany is revealed: introducing progressive financial reforms in the field of higher education and the system of academic staff professional development in East and West Germany. It was found that the organizational-pedagogical conditions that contributed to advancing the system of academic staff professional development in Germany during the 1950–1960s include: reviving economic potential of West Germany and transforming the country into a leading Western European state – German economic wonder, dynamically reviving higher education in general and system of academic staff professional development (centers of higher school didactics) in particular: developing new, improving current legislative documents to address the problems of the 1950–1960-s in higher education in general and in system of academic staff professional development in particular; creating state executive bodies and reorganizing higher education institutions in East and West Germany; academic staff professional development by using foreign experience; reorganizing, restructuring and institutionalizing higher education institutions and system of academic staff professional development of East and West Germany.

Key words: system of academic staff professional development of Germany, center of higher school didactics, ideological-political, socio-economic and organizational-pedagogical preconditions.